

ifj. FABINY TIBOR

"ISTEN BESZÉDÉNEK ALAPELEMEI"

VAJTA VILMOS: Hitből fakadó élet c. könyvéről
(Evangélikus Sajtóosztály, Budapest, 1990.)

Hadd kezdjem Vajta Vilmos könyvéről szóló recenziómat egy gimnazistakori emlékemmel. Éppen húsz évvel ezelőtt, 1971-ben kaptam először nyugati útlevelet. A kéthónapos angliai tartózkodásom alatt mohón szívtam magamba a szabad világ levegőjét, nyelvét és kultúráját, de ugyanolyan nagy lelkesedéssel fogyasztottam a kinti magyar betűt is. Pátkai Róbert jóvoltából kezembe került a Magyar Evangéliumi Ifjúsági Konferencia néhány kötete. A **Mit cselekedjünk?** című kötet az 1962-es angliai találkozó anyagát tartalmazta. Ebben fedeztem fel egy hosszabb teológiai tanulmányt Krisztus követéséről. Tizenhat éves voltam akkoriban, s addig nemigen olvastam teológiai írásokat. Ez a tanulmány viszont olvastatta magát. A fontosabbnak vélt részeket aláhúztam, a margóra felkiáltójeleket vagy néha kérdőjeleket tettem. Krisztus példájáról, az engedelmességről, az aktív és a passzív szenvedésről, a gonosz hatalmának megtöréséről, a "keresztény politika" lehetetlenségéről szólt az írás. A mintegy huszonöt oldalas szöveg katartikus hatást gyakorolt rám: úgy véltem, ilyet még nem olvastam. A tanulmány úgy szólt a kereszténység, a Krisztus-követés specifikumáról, hogy hitet is ébresztett és intellektuális horizontot is nyitott. Az olvasás közben átéltem, amit a hazai teológiai irodalom tallóztatása közben csak alig-alig tapasztaltam, nevezetesen, hogy a teológia: élmény, valami hallatlanul izgalmas, jó és felelősségteljes dolog. A tanulmány szerzőjének a nevével akkor találkoztam először. Vajta Vilmosnak hívták.

A két évtizeddel ezelőtt olvasott gondolatok részint ismerősként köszöntek vissza Vajta Vilmos a Hitből fakadó élet című könyvében, amit az Evangélikus Sajtóosztály adott ki 1990-ben. Nagy dolog, hogy Vajta Vilmos fejtegetései már nemcsak a külföldre utazó, hanem minden magyarul olvasó számára immáron idehaza is hozzáférhetőek. A szerző mintegy ötven éve él külföldön. Nézei miatt idehaza több mint négy évtizede persona non grata volt. A svédországi Lundban, majd Genfben és Strassburgban fejtette ki teológiai munkásságát, s eközben a nemzetközi Lutherkutatók egyik legkiemelkedőbb személyisége lett. A rendszerváltás évében a hazai egyházvezetés végre feloldotta a több évtizedes anathémát és – önmagát is mentő sietséggel – díszdoktori címet adományozott Vajta Vilmosnak. Vajta bizonyára nehéz döntés elé került, hogy elfogadja-e ezt a címet attól az egyházvezetéstől, amelyik többször is támadta őt. Csak gyaníthatjuk, hogy a kompromisszumkészségről tanúskodó végső pozitív döntés mögött az a meggyőződés húzódhatott meg, hogy egy viszonylag új

KÖNYVRECENZIÓ

helyzetben, személyes okokra hivatkozva most már nem foszthatja meg életművétől a tiszta, ideológiamentes teológiára kiéhezett magyar evangélikusságot.

Mérlegelnie kellett Vajta Vilmosnak valószínűleg azt is, hogy a gazdag életművéből mit tegyen le először a magyarul olvasók asztalára. Választhatta volna egy világhírnek örvendő speciális teológiai művét, ami Lutherről és az istentisztelet teológiájáról szól, de választhatta volna a hazai egyházpolitika szempontjából izgalmas könyvét a diakónia teológia bírálatáról. (A németül megjelent könyv ismertetését lásd Ittzés Gábor: "A kritikai szolidaritás példája", *Keresztyén Igazság* 3. szám, 1989. szeptember). Ám Vajta célkitűzése ennél sokkal szerényebb: nem egy látványos teológiai vagy egyházpolitikai bombát, vagy egy népszerűséggel kecsegtető sikerkönyvet akart a magyar olvasóinak adni. Nagyon helyesen felismerte, hogy "Vannak idők, amikor 'Isten beszédeinek alapelemeire' kell felfigyelnünk (Zsid. 5:12)." Igaza van a szerzőnek: a mai korszak a magyar evangélikusság életében olyan idő, amikor a hit nyelvét, mondhatnánk a hit "ábécéskönyvét" szinte újra kell tanulnunk, a Zsidó-levél szép szavaival: "Mert noha ez idő szerint tanítónak kellene lennetek, ismét arra van szükségetek, hogy az Isten beszédeinek kezdő elemeire tanítson valaki titeket; és olyanok lettetek, akiknek tejre van szüksége és nem kemény eledelre."

A könyv választott műfaja a **teológiai meditáció**. A műfajválasztás több szempontból is szerencsés. Először is megszünteti a hazai teológiában kialakult kettősséget, miszerint van egy teológiai szaknyelv, szakzsargon, ami csak a bennfentéseknek íródik, amit csak ők használhatnak, s ezen túl van egy kegyes nyelvezet, ami viszont az egyház népének szól. A régi hagyományokat felelevenítő teológiai meditáció nyelvén Vajta ugyanúgy szól professzorokhoz, mint az "egyszerű" egyháztagokhoz vagy a hétköznapi hívőkhöz. Mindenkihez szól (hiszen a tanítók is olyanok **lettek** akiknek tejre van szükségük és nem kemény eledelre) és mindenki számára van mondanivalója. A könyv ereje éppen a szerző alázatában rejlik: nem egy sajátos teológiai rendszert akar kiépíteni, hanem megkísérli **"lehallgatni a bibliai üzenetet"** (7. old.). Véleményem szerint nem az a könyv jó, amelyben a szerző személye, vagy akár a sajátos teológiája mutatkozik meg, hanem ellenkezőleg: az a könyv, amelyben a szerző személye, vagy akár a sajátos teológiája szinte láthatatlanná, átlátszóvá, "transzparenssé" válik, s a még sajátjának vélt gondolatokon is a Szentírás süt és ragyog keresztül. S ezért nekünk is először hallgatni kell, a "Szentírás központi szövegén elmélkedni", az ismertnek vélt szövegeket újra és újra olvasni. Az "új" felismerés sohasem szakadhat el a "régi"-től, egy-egy valóban "új" felfedezést legtöbbször a "régi"-vel való újratalálkozás adja. A hit "ábécéskönyvét", "Isten beszédeinek alapelemeit" újra és újra előről kell tanulnunk. Hitünk számára nem lehetnek régi kérdések, hitünk nyelvének alapjait állandóan

KÖNYVRECENZIO

ébrek kell tartani ahhoz, hogy hitünket hitelesen megvallhassuk, s hogy ne csak elkoptatott sztereotípiákat recitáljunk.

A **Hitből fakadó élet** eredeti változata (**Justified Life**) az ökumenizmusnak abban az időszakában keletkezett, amikor "a kezdeti ismerkedés után időszerűvé vált az egyházak hitvallásos azonosítása" (7. old.). Vajta azt bizonyította a könyvében, hogy az evangélium primátusát és a hit általi megigazolást való lutheri felismerés nem csupán valami evangélikus sajátosság, hanem egyetemes keresztény örökség. A **Hitből fakadó élet** egyedüli hátránya, hogy néhol érezni azt, hogy fordítással van dolgunk. Amíg az 1962-es előadás veretes magyar nyelven, egy magyar közönségnek szólt (igaz, valószínűleg szóbeli előadásnak is készült), s így a tanulmány mondatai néha még most is visszacsengnek bennünk. Például: "Sokszor mondták már, hogy az egyház magvetése volt a vértanúk vére. De gondolunk-e arra, hogy ma is ott leselkedhet az a helyzet, amikor nekem végig és **vérig** meg kell állnom a Krisztus mellett?" (**Mit cselekedjünk**, 42. old.). A **Justified Life** fordítása és átdolgozása közben a szerző már nem engedi el magát ilyen bátran, hanem óvatosan fordít, "biztosra megy", s ezt a becsületes igyekezetet néha megsínyli a szöveg, de természetesen az alkalmi stiláris nehézség sohasem jelent érthetlenséget.

A könyv szerkezete három részre oszlik: 1. Isten igazsága; 2. Hitből fakadó élet; 3. Krisztus követése. "Isten igazsága", mint arra a Római levél alapján Luther rámutatott, elsősorban ige, azaz cselekedet, Istennek az emberért hozott áldozata. "Isten igazsága sajátos cselekedet Jézus Krisztusban. Megigazítja az embert azáltal, hogy emberré lett." (14. old.) A hitből fakadó élet egyedüli alapja Krisztus halála és feltámadása. A kereszttség "belekeresztelkedés a Krisztus testébe" (de ritkán halljuk ezt ilyen tisztán!), az úrvacsorai közösség pedig Krisztus áldozati halálában való részesedés (83. old.).

A könyv egyik jelentősége abban van, hogy visszaadja a bibliai szavak és kifejezések (számunkra sokszor kényelmetlen) jelentését, s felhívja figyelmünket arra, hogy milyen nagy veszély az, ha egyes kifejezéseket (pl. "lelki ház") elspiritualizálunk.

A szerző teológiai módszere nem elsősorban a "szétválasztás" vagy a "megkülönböztetés", hanem a – különbségeket felmutató – összekötés. Mindennek alapja Isten cselekedete. Erre épül a hitből fakadó élet. S a harmadik – szerintem legkönnyebben olvasható rész – pedig arra mutat rá, hogy Krisztus követése sem lehetséges Isten cselekedete és Krisztus engedelmes áldozata nélkül. A teológia számára ez azt jelenti, hogy az etika a lapja a dogmatika. "Krisztus Isten képeként azért lett emberré, hogy az ember Isten képmására való teremtettsége megvalósulhasson" (96. old.). A keresztény ember számára Krisztus a példakép, s Krisztus életének "mintája" ábrázolódik ki az egyén életében, a Krisztus példakép, az emberi lét ősképe" (99. old.). Ezért a Krisztus-követő tanítvány **hasonul** a Krisztusképhez (100. old.). A könyv egyik gyakran visszatérő kifejezése a "részesedés".

KÖNYVRECENZIO

Vajta könyve egyúttal kihívást jelent az elvilágiasodott, modern kereszténység felé is. Nem szolgálja ki a korát, nem "játszik alá" a manapság divatos nyugati vagy keleti irányzatoknak. Megőrzi a kereszténységnek a veszélyekre mindig is figyelő prófétikus küldetését. Őva int a "rokonszenvessé" tett kereszténységtől, a tudomány, a filozófia, vagy akár a teológia modern bálványaitól (158. old.). "Az egyház tragédiája az, hogy a még legragyogóbb etikai eszmék is befurakodhatnak az evangélium helyébe és félrevezethetik azokat, akik Krisztus követésében kívánnak járni" (uo.). Amíg a modern "rokonszenvessé" vagy "szalonképessé" tett kereszténység sokszor irtózik olyan gondolatoktól, mint az áldozat, az engedelmesség, a szenvedés, a mártíromság s ezek helyett divatos "szituációs etikát" propagál, addig Vajta könyve visszaadja ezeknek a fogalmaknak az eredeti jelentését és méltóságát, s bizonyítja, hogy áldozat, engedelmesség, szenvedés vagy mártíromság nélkül olyan a kereszténység mint az ízet vesztett só.

Vajta Vilmos neve jól ismert az Ordass Lajos Baráti Kör tagjai számára. A Baráti Kör rendezésében kétszer is tartott előadást. Először Ordass Lajos Kierkegaard-fordításáról, majd a "A keresztény igazságról". Mindkét írása meg is jelent a **Keresztyén Igazság**-ban, ill. annak mellékleteként. A **Hitből fakadó élet** mindenkire szól. A teológiai meditáció olyan időben hirdeti az igét, "mikor az egészséges tudományt el nem szenvedik, hanem a saját kívánságaik szerint gyűjtenek maguknak tanítókat, mert viszket a fülök..." (2Tim 4,3). Adja Isten, hogy Vajta Vilmos könyve ne csak egy múzeális tárgy legyen az egyház kétes értékű panoptikumában, hanem olvassák, forgassák és vitassák is azt. Hogy hasson a könyv. Ha még nem késő.

Az Ordass Lajos Baráti Kör kiadásában megjelent
Ritter B. Károly: **A LELKIPÁSZTOR IMÁDSÁGA**

Megrendelhető a Kiadóhivatalban

Ára: 60,- Ft